

Competentieprofiel



Competentieprofiel voor begeleiders
in de gehandicaptenzorg die
ondersteuning bieden aan mensen
met een zintuiglijke beperking

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding en functie van het Competentieprofiel ZG	3
1.2	Kenmerken van het Competentieprofiel ZG	4
2	Beschrijving van de doelgroep	6
2.1	Mensen met een zintuiglijke beperking	6
2.2	Mensen met een zintuiglijke beperking ondersteunen	7
3	Competenties	11
	Bijlagen	
1	Geraadpleegde bronnen en deskundigen	17
2	Competenties uit het beroepscompetentieprofiel	19

Dit is het vernieuwde competentieprofiel voor begeleiders van mensen met een zintuiglijke beperking - kortweg: het *Competentieprofiel ZG*.

In dit inleidende hoofdstuk wordt eerst beschreven waarom er een apart competentieprofiel is voor het ondersteunen van mensen met een zintuiglijke beperking (paragraaf 1.1). Daarna komen de belangrijkste kenmerken van het profiel aan de orde (paragraaf 1.2). De wijze waarop het profiel is opgesteld, de bronnen die daarvoor zijn gebruikt en de deskundigen die hebben meegewerkt, staan beschreven in bijlage 1.

1.1

Aanleiding en functie van het Competentieprofiel ZG

Aanleiding

Zorg en ondersteuning bieden aan een aantal specifieke doelgroepen in de gehandicaptenzorg vraagt van begeleiders om aanvullende deskundigheid. Die deskundigheid staat centraal in het *Competentieprofiel ZG*. In het profiel wordt beschreven welke specifieke competenties nodig zijn voor het ondersteunen van mensen met een zintuiglijke beperking. Met 'specifieke competenties' wordt aangegeven dat dit competentieprofiel geen volledig overzicht van competenties bevat, maar is toegespitst op competenties die onderscheidend zijn voor het werken met mensen met een zintuiglijke beperking. Het *Competentieprofiel ZG* is te lezen als een aanvulling op het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* uit 2022.

Functie

De belangrijkste functie van het *Competentieprofiel ZG* is het bieden van een - door het werkveld gedragen - inhoudelijke standaard voor het ondersteunen van mensen met een zintuiglijke beperking. Daaraan kunnen bestaande opleidingen worden gespiegeld. Ook kan zo'n profiel dienen als basis voor nieuwe opleidingen.

Het competentieprofiel kan ook een functie vervullen in het HR- beleid van de organisatie. Bijvoorbeeld als informatiebron om na te gaan in hoeverre medewerkers beschikken over de benodigde competenties, om de opleidingsbehoeften te inventariseren of als hulpmiddel bij de werving en selectie van medewerkers of de ontwikkeling van medewerkers.

1.2

Kenmerken van het Competentieprofiel ZG

'Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg' is vertrekpunt

In het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* zijn de taken en competenties voor de verschillende varianten van het beroep begeleider beschreven. Die zijn veelal ook van toepassing voor begeleiders die mensen met een zintuiglijke beperking ondersteunen. Voor een deel is er bij hen sprake van een 'extra' in de vorm van een aanvulling of een toespitsing. Het verdiepende *Competentieprofiel ZG* is erop gericht om juist dit 'extra' te beschrijven. Hieruit vloeit voort dat in het *Competentieprofiel ZG*:

- *niet* de taken en competenties uit het beroepscompetentieprofiel worden herhaald. Het *Competentieprofiel ZG* is immers een standaard voor specifiek op ZG gerichte opleidingen, niet gericht op de basis maar op het 'extra';
- *wel* wordt voortgebouwd op het beroepscompetentieprofiel. Door dit als vertrekpunt te nemen en ernaar te verwijzen kan helder worden aangegeven wat typerend of onderscheidend is.

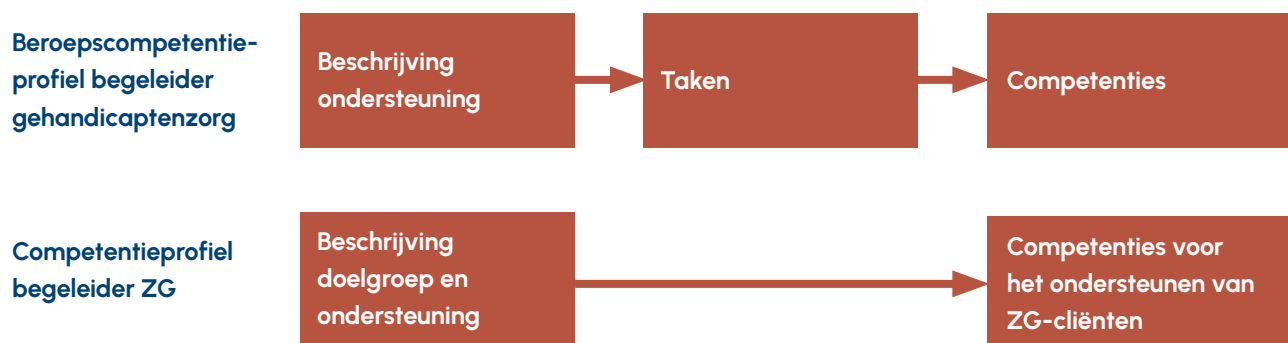
Kern: beschrijving doelgroep en competenties

Het *Competentieprofiel ZG* bestaat uit:

- een beschrijving van de doelgroep; in deze beschrijving worden kenmerken van de doelgroep 'mensen met een zintuiglijke beperking' geschetst. Vervolgens wordt aangegeven wat de betekenis hiervan is voor de begeleider van mensen met een zintuiglijke beperking: wat maakt het werk anders en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan?
- de (specifieke) competenties waarover de begeleider dient te beschikken. Deze zijn enerzijds afgeleid uit het beroepscompetentieprofiel, door het beantwoorden van de volgende vragen: welke competenties uit het beroepscompetentieprofiel zijn 'onverkort' van toepassing voor het werken met mensen met een zintuiglijke beperking, welke dienen aangepast of toegespitst te worden, en zijn er voor het begeleiden van deze doelgroep competenties aan de orde die in het beroepscompetentieprofiel niet zijn beschreven? Anderzijds vloeien de competenties voort uit de beschrijving van de doelgroep en het ondersteunen van mensen met een zintuiglijke beperking.

In het *Competentieprofiel ZG* zijn geen taken geformuleerd. Hiervoor is gekozen omdat de taken voor het ondersteunen van mensen met een zintuiglijke beperking niet wezenlijk afwijken van de taken zoals beschreven in het beroepscompetentieprofiel.

Schematisch kan het bovenstaande als volgt worden weergegeven:



Afbakening van het competentieprofiel

Het *Competentieprofiel ZG* heeft, zoals de volledige naam aangeeft, betrekking op begeleiders in het primaire proces van de gehandicaptenzorg die zorg en ondersteuning bieden aan mensen met een zintuiglijke beperking. Medewerkers in de paramedische zorg behoren niet tot de doelgroep van dit competentieprofiel. Hetzelfde geldt voor staffunctionarissen en leidinggevend.

Terminologie

De afkorting ZG staat voor zintuiglijk gehandicapt, verder aangeduid als zintuiglijke beperking. Dat kan een beperking zijn van het gehoor, het zien, het evenwicht, het voelen en tasten, de smaak en reuk en de communicatie (spraak en taal).

De term *begeleider* wordt in dit competentieprofiel gebruikt als verzamelbegrip voor functies - van uiteenlopend functioniveau - in het primaire proces van de gehandicaptenzorg. Instellingen voor gehandicaptenzorg gebruiken voor deze functies verschillende benamingen zoals assistent begeleider, begeleider, woonbegeleider, activiteitenbegeleider, persoonlijk begeleider, senior begeleider, coördinerend begeleider et cetera.

In dit hoofdstuk wordt in paragraaf 2.1 eerst de cliëntdoelgroep 'mensen met een zintuiglijke beperking' gekenschetst. Daarna wordt in paragraaf 2.2 aangegeven wat de betekenis hiervan is voor de begeleider van mensen met een zintuiglijke beperking: wat maakt het werk anders en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan?

In de zorg voor mensen met een zintuiglijke beperking vindt een verschuiving plaats naar zaken die uitstijgen boven de basisbehoeften. Daarbij wordt het van belang geacht dat niet alleen wordt gekeken naar de beperkingen maar ook naar de mogelijkheden van de persoon met een zintuiglijke beperking. Dit competentieprofiel ZG sluit aan bij deze verschuiving.

2.1

Mensen met een zintuiglijke beperking

We kunnen drie soorten zintuiglijke beperkingen onderscheiden:

- een visuele beperking: mensen die blind zijn of slechtziend;
- een auditieve beperking: mensen die doof of slechthorend zijn;
- een visuele en auditieve beperking: mensen met doofblindheid.

Volgens de organisatie HandicapNL zijn er in Nederland ongeveer 320.000 mensen blind of slechtziend. Ongeveer 12.000 mensen zijn zwaar slechthorend of doof. Zo'n 475.000 Nederlanders hebben in hun dagelijks leven last van hun gehoorverlies. Ten slotte zijn er tussen de 33.000 en 38.000 mensen met doofblindheid (Doof.nl, 2025).

Bij mensen met een verstandelijke beperking gecombineerd met een visuele en/of auditieve beperking spreken we van een *meervoudige beperking*. Mensen met een zintuiglijke beperking, mensen met doofblindheid en mensen met een meervoudige beperking hebben meer kans op problemen met het deelnemen aan het maatschappelijk leven (participatie) en het handelen (activiteiten).

Bij een deel van de ZG-cliënten is sprake van bijkomende stoornissen en/of problemen, zoals autisme of gedragsproblematiek.

Een beperking aan de zintuigen heeft grote impact op de totale ontwikkeling. Daardoor kan iemand problemen tegenkomen op alle gebieden van het functioneren, maar vooral op het vlak van (de ontwikkeling van) communicatie. Voor auditief beperkten is dat ook het geval op het gebied van spraak en taal. Bij mensen met een zintuiglijke beperking bestaat een grotere kans op problemen bij het vergaren en verwerken van informatie, mobiliteit, zelfredzaamheid, motoriek en lichaamshouding, cognitieve ontwikkeling, sociaal- emotionele ontwikkeling en gedrag.

Mensen met doofblindheid kunnen zodanig belemmeringen van hun beperking ondervinden, dat zij voor de begeleiding bij bovenstaande problematiek, aangewezen zijn op doofblind-specifieke ondersteuning.

Mensen met doofblindheid kunnen de wereld als onveilig en onvoorspelbaar beleven. Ook kunnen ze kwetsbaar en sterk afhankelijk zijn van de begeleider voor het opdoen van ervaringen.

Er zijn grote verschillen tussen mensen die op latere leeftijd doofblind worden of waarbij dat is aangeboren. Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van een zeer basaal niveau van functioneren (ook op sociaal-emotioneel gebied); dit is afhankelijk van het behaalde ontwikkelingsniveau voordat de handicap zich verder ontwikkelde. Door tijdig doofblind- specifieke ondersteuning aan te bieden en deze ondersteuning te verbeteren, is het mogelijk dat mensen met doofblindheid zich ook op latere leeftijd nog verder ontwikkelen.

Naast de hiervoor beschreven groepen, bestaat er de groep mensen met taal- en ontwikkelingsstoornissen (TOS). Kinderen met TOS zijn niet zintuiglijk beperkt maar worden vaak vanuit dezelfde instanties ondersteund als mensen met een zintuiglijke beperking. Mensen met ernstige spraak- en taalmoeilijkheden hebben vooral problemen met (de ontwikkeling van de) communicatie, spraak of taal en daaruit voortvloeiende problematiek. In dit profiel wordt niet op deze groep mensen ingegaan. Zij worden hier genoemd omdat begeleiders ZG wel met deze groep in aanraking komen.

2.2

Mensen met een zintuiglijke beperking ondersteunen

Dit profiel is gericht op mensen met een zintuiglijke beperking die een beroep doen op of afhankelijk zijn van hulpverlenende instanties voor ondersteuning. Er wordt dus niet ingegaan op mensen die geen (participatie)problemen ervaren van hun zintuiglijke beperking, of geen hulp willen, ondanks dat anderen in eenzelfde situatie of met een vergelijkbare beperking daar wel behoefte aan hebben.

Mensen met een zintuiglijke beperking worden zowel intramuraal (in een verblijfvoorziening) als ambulant (op school of thuis) begeleid. De begeleiding van mensen met een zintuiglijke beperking kan diverse vormen aannemen: ondersteuning, instructie, verzorging, behandeling, coaching, stimulering, voordoen en samen doen (modelling), grenzen stellen, de juiste voorwaarden creëren voor interactie, communicatie en leren, hulpmiddelen verstrekken, het faciliteren van de deelname aan sociale trainingen et cetera. De ondersteuning vindt altijd plaats op basis van de ondersteuningsvraag van de cliënt en (bij voorkeur) op basis van diagnose of prognose en toelatingscriteria.

Het begeleiden van mensen met een zintuiglijke beperking richt zich op de communicatie en voor auditief beperkten op spraak en (gebaren) taal, bevorderen van de zelfredzaamheid en mobiliteit van de cliënt, de lichamelijke en cognitieve ontwikkeling, het sociaal/ emotioneel functioneren en het sociale netwerk. De begeleider ZG moet over specifieke deskundigheid beschikken om de complexe ondersteunings-

vraag van deze groep mensen te kunnen beantwoorden. Ook moeten begeleiders een bemiddelende rol kunnen spelen op verschillende leefgebieden van de persoon met een zintuiglijke beperking, zoals in de contacten met instanties, het onderwijs en het sociale netwerk.

De combinatie van onderstaande aspecten maakt dat het werken met de doelgroep ZG zich onderscheidt van het werken met andere doelgroepen.

1. Interactie, communicatie, spraak en taal

Bij alle mensen met een zintuiglijke beperking staat interactie en communicatie centraal. Bij mensen met een auditieve beperking geldt dit ook voor spraak en (gebaren)taal. Het is belangrijk om de juiste manier (vorm en niveau) te vinden om met de persoon met een zintuiglijke beperking te kunnen communiceren, de communicatie (en voor auditief beperkten spraak en taal) te stimuleren en voor een optimale toegang tot informatie te zorgen. Dit hangt af van de mate van de beperking, waarbij moet worden aangetekend dat mensen met een zintuiglijk beperking vrijwel altijd te maken hebben met nog een andere stoornis. De communicatie hangt dan ook af van het niveau, capaciteiten, mogelijkheden, interesses en voorkeuren, belevingswereld en de ervaringen van de cliënt. Begeleiders ZG moeten:

- kennis hebben van de verschillende op de doelgroep toegespitste communicatiemiddelen of -vormen en die kennis onderhouden;
- contact kunnen leggen met de persoon met een zintuiglijke beperking;
- geëigende vormen van communicatie kunnen toepassen en de persoon met een zintuiglijke beperking kunnen stimuleren om te communiceren, bijvoorbeeld door samen activiteiten te ontplooiën, activiteiten te onderbreken en af te wachten op een reactie;
- inlevingsvermogen hebben: de uitdaging om zich in de belevingswereld van de persoon met een zintuiglijke beperking te verplaatsen en zich bijvoorbeeld te kunnen verplaatsen in de continue informatieachterstand van deze persoon. Om betekenis te kunnen geven aan de signalen van de persoon met een zintuiglijke beperking en in te kunnen schatten wat diens mogelijkheden zijn, moet de begeleider ZG deze persoon goed kennen;
- goed kunnen observeren en analyseren.

Het is dus belangrijk dat begeleiders kennis hebben van en begrijpen hoe communicatie (en voor begeleiders van auditief beperkten, spraak en taal) zich normaliter ontwikkelt en hoe ze dat bij de doelgroep waarvan sprake is, kunnen helpen ontwikkelen. Begeleiders moeten weten welke vormen van communicatie ingezet kunnen worden en wat de (alternatieve)vormen zijn om communicatie te gebruiken en te ontwikkelen. Ook moeten ze kunnen begrijpen wat de impact is van een continue informatieachterstand en moeten ze bij personen met een zintuiglijke beperking behoefte creëren om hun communicatie te blijven ontwikkelen en ervaringen op te blijven doen.

2. Zelfredzaamheid

Het bevorderen van de zelfredzaamheid is een belangrijk aspect van de hulpverlening aan mensen met een zintuiglijke beperking. Dit vraagt van begeleiders dat zij zich goed kunnen inleven, niet alles voor de persoon met een zintuiglijke beperking willen regelen, kansen creëren en de persoon met een zintuiglijke beperking ervaringen laten opdoen die de zelfredzaamheid bevorderen.

3. Mobiliteit

Voor mensen met een zintuiglijke beperking is het zichzelf zelfstandig kunnen verplaatsen, zowel binnenshuis als buitenshuis, bemoeilijkt. Zo is het voor personen met een visuele beperking of doofblindheid zeer moeilijk om zich een voorstelling te maken van hun omgeving. Dat belemmert de zelfredzaamheid. De begeleider zal visueel beperkte mensen moeten helpen hun omgevingsbewustzijn te ontwikkelen en hen daarom kunnen ondersteunen in (het leren omgaan met) het oriënteren op een locatie, het bepalen van de richting van een doel en het bepalen van obstakels die er onderweg zijn. Personen met een zintuiglijke beperking zullen door de begeleiders onder andere ondersteund moeten worden in (het leren omgaan met) het oriënteren, het functioneren in het verkeer en het aangaan van nieuwe (potentieel risicovolle) situaties. Mensen met een zintuiglijke beperking kunnen veel hebben aan duidelijke voelbare – of bij mensen met een visuele beperking hoorbare – herkenningspunten en geleiderails. Slechtzienden hebben aangepaste verlichting en aangebrachte contrasten nodig om zich te kunnen oriënteren. Verder is het van belang te letten op zo min mogelijk obstakels en veranderingen in de omgeving (vaste plekken). Gespecialiseerde mobiliteitstrainers kunnen personen met een visuele beperking of doofblindheid leren zich te verplaatsen met een oriëntatiestok.

4. Sociaal-emotioneel welbevinden

Begeleiders moeten kennis hebben hoe mensen zich normaliter op sociaal-emotioneel vlak ontwikkelen om problemen daarin vroegtijdig te onderkennen en bepaalde ontwikkelingen te kunnen stimuleren. Daar kan onder andere toe behoren het ondersteunen van hechting, individualisatie en socialisatie en het ondersteunen van de persoon met een zintuiglijke beperking bij het aangaan (niet het creëren) van sociale contacten. Voor kinderen uit de doelgroep is het erg moeilijk om het onderscheid te gaan maken tussen zichzelf en de ander. Dit is zichtbaar in hun taalgebruik: herhalen wat de ander zegt, geen 'ik' gebruiken. Personen met een zintuiglijke beperking met onvoldoende basisveiligheid reageren heftiger op stressvolle gebeurtenissen, zijn sneller angstig en kunnen moeite hebben met het aangaan, volhouden of verbreken van contact. En vanwege de beperking kost alles veel energie. Kinderen met een zintuiglijke beperking kunnen aanrakings-afweer vertonen. Begeleiders moeten problemen vroegtijdig kunnen onderkennen en zorgen voor een juiste verwijzing als dat nodig is.

5. Sociaal netwerk

De persoon met een zintuiglijke beperking is onderdeel van een sociaal netwerk (vrienden, familie, school e.d.). In toenemende mate wordt bij de ondersteuning van de persoon met een zintuiglijke beperking een beroep gedaan op dit sociaal netwerk, om de persoon met een zintuiglijke beperking minder afhankelijk te laten zijn van het professionele circuit. Voor oudere cliënten die geen netwerk meer hebben, kan worden geprobeerd om het netwerk van andere personen met een zintuiglijke beperking in te zetten. Het succes van de uitvoering van een ondersteuningsplan is namelijk vaak mede afhankelijk van de medewerking van het netwerk. In wezen is een begeleider daardoor ook de begeleider van het netwerk van de persoon met een zintuiglijke beperking. Er wordt ook een (gedrags)verandering verwacht van de omgeving. Het 'slagen' van de begeleiding van de hangt ook af van het 'slagen' van de begeleiding van het sociale systeem. Begeleiders moeten daarbij vanuit het waarden en normenstelsel van de persoon met een zintuiglijke beperking en de omgeving kunnen denken, daarmee rekening houden en het belang ervan inzien.

6. Complexiteit

Een kernbegrip in het begeleiden van mensen met een zintuiglijke beperking is complexiteit. Het gaat immers om een zeer diverse groep mensen: wat betreft hun beperking(en), leeftijd, ontwikkelingsniveau en eventuele bijkomende stoornissen zoals autisme en gedragsproblematiek. De ondersteuning die nodig is, vereist specifieke deskundigheid (kennis en vaardigheden) in het omgaan met een visuele en/of auditieve functiebeperking. Zo zal de begeleider in staat moeten zijn iemands ontwikkelingsniveau te herkennen en op basis van observaties en onderzoeksgegevens daarop in te steken. Omdat bij veel mensen met een zintuiglijke beperking sprake is van meervoudige beperkingen en/of van bijkomende stoornissen of problemen, staat de begeleider voor de opgave om de oorzaak van het gedrag van de persoon met een zintuiglijke beperking te achterhalen. Ook moet de begeleider interdisciplinair kunnen werken, omdat er meerdere disciplines of hulpverleners bij het ondersteunen van een persoon met een zintuiglijke beperking zijn betrokken.

3

Op basis van de beschrijving van mensen met een zintuiglijke beperking (hoofdstuk 2), het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* en andere bronnen (zie bijlage 1), staan in dit hoofdstuk de competenties die specifiek zijn voor het ondersteunen van mensen met een zintuiglijke beperking. Deze competenties zijn een verbijzondering en uitbreiding van het beroepscompetentieprofiel. In dat beroepsprofiel staat welke competenties in het algemeen van belang zijn voor het werken als begeleider in de gehandicaptenzorg (zie voor een overzicht van deze competenties bijlage 2). In het *Competentieprofiel ZG* worden alleen de competenties beschreven die 'extra' of 'anders' zijn. Het *Competentieprofiel ZG* is dus geen volledig competentieprofiel, maar een toespitsing gericht op het werken met mensen met een zintuiglijke beperking.

Voorafgaand aan de beschrijving van de competenties gaan we kort in op twee aandachtspunten die van belang zijn voor een goed begrip van de rest van dit hoofdstuk: de beroepsvarianten die in het beroepscompetentieprofiel worden beschreven en de kennis die begeleiders nodig hebben om mensen met een zintuiglijke beperking te kunnen ondersteunen.

Beroepsvarianten

In het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* zijn vijf varianten van het beroep begeleider onderscheiden:

- *assisterend begeleider*: biedt zorg en ondersteuning aan cliënten, assisteert begeleiders bij hun werk, zorgt ervoor dat de woonlocatie of het activiteitscentrum netjes en opgeruimd is en is verantwoordelijk voor de huishoudelijke taken;
- *begeleider*: voert het begeleidingsplan uit en is samen met cliënten en collega's verantwoordelijk voor de dagelijkse zorg en begeleiding op de woonlocatie of in het dagcentrum;
- *persoonlijk begeleider*: stelt samen met de cliënt en diens ouders of wettelijke vertegenwoordiger het ondersteuningsplan op en ondersteunt cliënten bij hun dagelijkse activiteiten en persoonlijke ontwikkeling;
- *gespecialiseerd begeleider*: is gespecialiseerd op een bepaald gebied, zoals het ondersteunen van cliënten met langdurige en complexe problematiek, het ondersteunen van het netwerk van cliënten of het bevorderen van gezondheid;
- *coördinerend begeleider*: coördineert de werkzaamheden van het team, houdt het overzicht over de cliënten, de zorgplannen en de algehele gang van zaken en is verantwoordelijk voor de kwaliteit van zorg en het behandelklimaat op de locatie.

Net als in het beroepscompetentieprofiel gaan de competenties in het *Competentieprofiel ZG* vergezeld van een procesbeschrijving, waarbij de processtappen worden toegedeeld aan één of meer beroepsvarianten. In algemene zin kan hieraan worden toegevoegd dat in dit hoofdstuk, zoals in (beroeps)competentieprofielen gebruikelijk is, de competenties van een ervaren beroepsbeoefenaar worden beschreven.

Kennis

Een aantal kennisaspecten kan als voorwaardelijk beschouwd worden voor nagenoeg alle aspecten van de ondersteuning van mensen met een zintuiglijke beperking. In verband met de leesbaarheid van dit hoofdstuk is ervoor gekozen om deze kennisaspecten niet bij de uitwerking (de procesbeschrijvingen) van alle competenties afzonderlijk te vermelden, maar voorafgaand aan de competenties te beschrijven. Deze 'voorwaardelijke kennis' is als volgt geformuleerd:

De begeleider ZG moet beschikken over kennis van de doelgroep (o.a. de dovencultuur), van de gevolgen van en interactie tussen specifieke ZG-problemen, en weten wat dit betekent voor de ondersteuning van een individuele persoon met een zintuiglijke beperking als voorwaardelijk en weten wat de eigen rol of invloed hierin is. Ook moet de begeleider ZG-kennis hebben op de volgende gebieden, vooral in relatie tot zintuiglijke beperkingen:

- fysiologische kenmerken van zintuigen (horen en zien);
- communicatie en communicatievormen (o.a. gebarentaal);
- taal en spraak (dit geldt alleen voor begeleiders die werken met personen met een auditieve beperking);
- de sociaal-emotionele ontwikkeling;
- de motorische ontwikkeling;
- (manieren van) informatievergaring;
- (problemen omtrent) mobiliteit;
- hulpmiddelen (o.a. taststokken, blindengeleidehond, navigatie-hulpmiddelen, hoorapparaten, cochleair implantaat);
- applicaties zoals speech-to-text apps;
- de sociale kaart van ZG-instellingen;
- begeleidingsvoorzieningen in Nederland.

Competentiegebied 2: De cliënt ondersteunen

1 De begeleider ZG is in staat op flexibele wijze situationeel te begeleiden, zodat de cliënt op een passende manier wordt geholpen en zich zo zelfstandig mogelijk kan ontwikkelen.

(Verbijzondering van competentie 2.2 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider ZG:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- is in staat beredeneerde risico's te nemen en dit af te stemmen met de omgeving;	X	X	X	X	X
- is in staat stapsgewijs vaardigheden aan te leren en daarbij op de persoon met een zintuiglijke beperking afgestemde instructie te geven;		X	X	X	X
- is in staat om de zelfstandigheid, weerbaarheid en de mobiliteit van personen met een zintuiglijke beperking te bevorderen;	X	X	X	X	X
- ondersteunt de persoon met een zintuiglijke beperking bij en maakt hem bewust van zijn lichamelijke en seksuele ontwikkeling;		X	X	X	X
- is constant alert op de emotionele en fysieke veiligheid van de persoon met zintuiglijke beperking en de voor verdere ontwikkeling benodigde vrijheid;	X	X	X	X	X
- creëert situaties waarin de persoon met een zintuiglijke beperking nieuwe ervaringen kan opdoen;		X	X	X	X
- past de richtlijnen toe voor het maken van contact alvorens iemand te begeleiden t.a.v. mobiliteit;	X	X	X	X	X
- hanteert verschillende begeleidingstechnieken en -richtlijnen in uiteenlopende situaties (gevaarlijke situaties, smalle deuren, trappen op en af, in- en uitstappen openbaar vervoer, verkeersveiligheid, auto, et cetera);	X	X	X	X	X
- stimuleert het gebruik van hulpmiddelen (o.a. taststokken, blindengeleidehond, navigatiehulpmiddelen, hoortoestellen en overige hoorhulpmiddelen, communicatie- boeken, alarmeringssystemen).	X	X	X	X	X

Competentiegebied 3: Communicatie en contact

2 De begeleider ZG is bereid om een vertrouwensband met de cliënt op te bouwen, zodat de cliënt zich veilig en op zijn gemak voelt.

(Verbijzondering van competentie 3.1 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider ZG:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan sensitief en responsief reageren op alle (kleine) signalen die de persoon met een zintuiglijke beperking laat zien of horen;	X	X	X	X	X
- kan contact leggen en houden met de persoon met een zintuiglijke beperking en ervoor zorgen dat de persoon met hem contact kan maken en houden;	X	X	X	X	X
- legt een zodanige relatie met de persoon met een zintuiglijke beperking, dat deze zich vanuit een veilige basis verder kan en durft te ontwikkelen.	X	X	X	X	X
- kan op basis van professionele standaarden vrijheidsbeperking ¹ toepassen om de persoon met een zintuiglijke beperking verder te helpen;	X	X	X	X	X
- herkent en kan omgaan met de grenzen van de persoonlijke levensruimte van de persoon met een zintuiglijke beperking en van zichzelf;	X	X	X	X	X
- kan op professionele wijze fysieke nabijheid hanteren.	X	X	X	X	X

1. Vrijheidsbeperking met toestemming is vrijwillige zorg, vrijheidsbeperking zonder toestemming is onvrijwillige zorg.

Competentiegebied 3: Communicatie en contact

3 De begeleider ZG is in staat de persoon met een zintuiglijke beperking te ondersteunen bij het opbouwen van een netwerk en daarmee samen te werken.

(Verbijzondering van competentie 3.2 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider ZG:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- stimuleert en ondersteunt de persoon met een zintuiglijke beperking in het contact met het sociaal netwerk en kan daarbij een voorbeeldfunctie vervullen;	X	X	X	X	X
- is in staat om af te stemmen op de culturele achtergrond ¹ , normen en waarden van de persoon met een zintuiglijke beperking en diens omgeving, en herkent zingevingsvraagstukken ² ;		X	X	X	X
- ondersteunt en instrueert het sociaal netwerk dat bij de ondersteuning van de persoon met een zintuiglijke beperking is betrokken;		X	X	X	X
- is in staat de deskundigheid van het sociaal netwerk te bevorderen;			X	X	X
- kan fungeren als intermediair tussen enerzijds de persoon met een zintuiglijke beperking en de betrokken professionals en anderzijds het sociale netwerk van de persoon met een zintuiglijke beperking.			X	X	X

1. Het gaat om culturele achtergrond in brede zin, bijvoorbeeld etniciteit, religie, dovenscultuur.

2. Het gaat vaak om complexe zingevingsvraagstukken als seksualiteit, religie, ethische vraagstukken en dilemma's rondom gezondheidsvraagstukken.

Competentiegebied 3: Communicatie en contact

- 4 De begeleider ZG is in staat om diverse communicatiemethoden en technieken in te zetten en op verschillende niveaus te communiceren met de persoon met een zintuiglijke beperking, waardoor ook bij bemoeilijkte communicatiemogelijkheden aangesloten wordt bij het niveau en de beleving van de persoon.**

(Verbijzondering van competentie 3.3 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider ZG:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- is zich bewust van de gevolgen van de beperkingen van een of meer zintuigen van de persoon;	X	X	X	X	X
- kan aansluiten bij de interesses en de belevingswereld van de persoon;		X	X	X	X
- is zich bewust van zijn communicatieve houding (verbaal en non-verbaal) en het mogelijke effect daarvan op de persoon;	X	X	X	X	X
- kan de juiste vormen van communicatie hanteren in dialoog met de persoon;		X	X	X	X
- kan adequaat afstemmen op het communicatieniveau van de persoon;	X	X	X	X	X
- kan interacteren en communiceren met zeer diverse personen, vooral wat betreft de beperking waarvan sprake is, de leeftijd en het ontwikkelingsniveau;		X	X	X	X
- stimuleert gericht het gebruik van andere zintuigen dan de zintuigen waarvan het gebruik is beperkt;	X	X	X	X	X
- kan de behoefte creëren bij de persoon om te communiceren;	X	X	X	X	X
- stimuleert bewust de communicatieve en voor mensen met een visuele beperking de spraak- en taalontwikkeling.	X	X	X	X	X

Aanpak

Kennis over de ondersteuning van doelgroepen en de veranderde en nieuwe competenties van begeleiders in de gehandicaptenzorg, die werken met doelgroepen zoals mensen met een zintuiglijke beperking, is allereerst verzameld door literatuurstudie. Bronnen daarvoor waren dissertaties, wetenschappelijke tijdschriftartikelen, scripties en boeken. Een belangrijke bron waren de leidraden 'Perspectief op Persoonsgerichte Zorg' die in 2021 door de VGN zijn opgesteld voor het ondersteunen van diverse doelgroepen. Op basis van de kennis uit de schriftelijke bronnen is voor elk profiel een eerste bijstelling gemaakt van de beschrijving van de doelgroepen en de competenties. Daarbij zijn tegelijkertijd de competentieprofielen, die zijn opgesteld in de periode 2007-2009, afgestemd op het in 2022 vernieuwde beroepscompetentieprofiel van de begeleider.

De bijgestelde competentieprofielen zijn vervolgens voorgelegd aan diverse inhoudsdeskundigen, vooral begeleiders zelf, medewerkers van kennis- of belangenorganisaties van doelgroepen en gedragsdeskundigen. Doel daarvan was om na te gaan of de inhoud van de competentieprofielen correct is, actueel en volledig. Raadpleging van de deskundigen gebeurde in de regel een-op-een. In enkele gevallen zijn de competentieprofielen besproken in gezamenlijk overleggen, bijvoorbeeld van praktijkopleiders, begeleiders en managers.

Als laatste stap is het commentaar van de deskundigen verwerkt. Belangrijkste wijzigingen ten opzichte van de eerdere versies van de competentieprofielen zijn de actualisatie van de beschrijving van de doelgroepen en het toevoegen of laten vervallen van competenties. Dat laatste was vooral het geval als competenties niet specifiek waren voor het ondersteunen van een specifieke doelgroep, maar tot de basiscompetenties van elke begeleider behoren. Tenslotte zijn alle beroepscompetentieprofielen Specifieke Doelgroepen redactioneel in één lijn gebracht.

Bronnen

Arensbergen, C. van en S. Liefhebber (2005). *Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg*, Utrecht: NIZW.

Doofblind. Geraadpleegd op 13 augustus 2025 van <https://www.doof.nl/hoorbibliotheek/hoorproblemen/doofblind/>.

HandicapNL. *Wat is een zintuiglijke-beperking?* Geraadpleegd op 20 februari 2025 van <https://handicap.nl/wat-is-een-zintuiglijke-beperking/#>.

Volwassenen met een zintuiglijke beperking (ZG). Geraadpleegd op 21 februari 2015 van <https://www.werkenindegehandicaptenzorg.nl/volwassenen-met-een-zintuiglijke-beperking-zg>.

Deskundigen

Yvette Ballijns	manager zorg en behandeling bij GGMD voor Doven en Slechthorenden
Mara Danarta	gedragskundige volwassen MB bij Bartiméus
Elke Dirven	manager Medewerkers & Organisatieontwikkeling bij GGMD voor Doven en Slechthorenden
Joyce van Evert	locatiemanager bij Gemiva
Desiree Eckhardt	manager zorg bij Koninklijke Kentalis
Pauline Jaegers	woonbegeleider C bij Bartiméus
Jessica Lagendijk	coördinerend begeleider bij Bartiméus
Marise van Montfoort	manager volwassenen met een meervoudige beperking bij Bartiméus
Carine de Waart	manager zorg bij Koninklijke Kentalis
Tess Winter	woonbegeleider C bij Bartiméus



1. De vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt
 - 1.1 **De werkelijk behoefte van de cliënt helder krijgen**

De beroepskracht is in staat via verdieping en analyse vanuit de gekozen methodiek de werkelijke behoefte van de cliënt duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij de werkelijke behoefte van de cliënt.
 - 1.2 **Observeren en veranderingen signaleren om het ondersteuningsplan op te stellen**

De beroepskracht is in staat om het gedrag, de gezondheids-situatie en de ontwikkeling van de cliënt te observeren en veranderingen te signaleren, waardoor zij het ondersteuningsplan kan opstellen en steeds kan aanpassen aan de behoefte van de cliënt.
2. De cliënt ondersteunen
 - 2.1 **Persoonsgerichte zorg verlenen**

De beroepskracht is in staat zorg te verlenen de ondersteuning aan te laten sluiten bij de wensen en behoeften van de cliënt, afgestemd op het leven van de cliënt, waarbij ouders en andere verwanten belangrijke experts zijn en daarmee partners in de zorg.
 - 2.2 **Situationeel begeleiden**

De beroepskracht is in staat op flexibele wijze situationeel te begeleiden, zodat de cliënt op een passende manier wordt geholpen en zich zo zelfstandig mogelijk kan ontwikkelen.
 - 2.3 **Randvoorwaarden scheppen**

De beroepskracht is in staat randvoorwaarden te scheppen, zodat de cliënt een optimale woon- en leefsituatie heeft.
 - 2.4 **De cliënt motiveren en stimuleren**

De beroepskracht is in staat de cliënt te motiveren en te stimuleren, zodat hij zo zelfstandig mogelijk leeft, zo veel als kan verantwoordelijkheid draagt en zich optimaal kan ontwikkelen.
 - 2.5 **Talenten van de cliënt ontwikkelen**

De beroepskracht is in staat om talenten van de cliënt te ontdekken, te stimuleren en te ontwikkelen op planmatige en systematische wijze.
 - 2.6 **Verpleegtechnische handelingen uitvoeren**

De beroepskracht is in staat verpleegtechnische handelingen zo nauwgezet en secuur mogelijk uit te voeren, waardoor de kans op letsel bij cliënten zo veel mogelijk wordt beperkt.

3. Communicatie en contact

3.1 Een vertrouwensband met de cliënt opbouwen

De beroepskracht is in staat om een vertrouwensband met de cliënt op te bouwen, zodat de cliënt zich veilig en op zijn gemak voelt.

3.2 Met de cliënt een netwerk opbouwen en daarmee samenwerken

De beroepskracht is in staat een netwerk op te bouwen en samen te werken, waardoor de cliënt minder afhankelijk wordt van het professionele circuit.

3.3 De communicatie afstemmen op de cliënt

De beroepskracht is in staat om diverse communicatiemethoden en technieken in te zetten en op verschillende niveaus te communiceren met de cliënt, waardoor ook bij bemoeilijkte communicatiemogelijkheden aangesloten wordt bij het niveau en de beleving van de cliënt.

3.4 Helder schriftelijk communiceren

De beroepskracht is in staat zich helder schriftelijk uit te drukken waardoor de boodschap helder en controleerbaar is voor anderen.

4. Gestructureerd, methodisch en kostenbewust werken

4.1 Methodisch werken

De beroepskracht is in staat methodisch te werken, waardoor de werkwijze betrouwbaar is en het ondersteuningsplan goed onderbouwd en consistent is.

4.2 Prioriteiten stellen

De beroepskracht is in staat om prioriteiten te stellen, waardoor zij het eerst de activiteiten op zich neemt die het meest urgent zijn.

4.3 Kostenbewust werken

De beroepskracht is in staat om met de beschikbare middelen en mogelijkheden een maximaal resultaat te bereiken.

4.4 Duurzaam werken

De beroepskracht werkt duurzaam.

5. Gedrag

5.1 De cliënt respectvol bejegenen

De beroepskracht bejegt de cliënt respectvol.

5.2 Vasthoudend zijn

De beroepskracht kan het proces gaande te houden, ook al vormen zich soms grote obstakels en zijn de resultaten teleurstellend, waardoor de cliënt kan blijven rekenen op ondersteuning in moeilijke tijden.

5.3 De eigen grenzen bepalen en daarnaar handelen

De beroepskracht is in staat haar grenzen te bepalen voor zichzelf en in de omgang met de cliënt en daarnaar te handelen, zodat ze met plezier werkt en de cliënt weet waar hij aan toe is.

5.4 De grenzen van de eigen bekwaamheid en verantwoordelijkheid kennen

De beroepskracht kent de grenzen van haar bekwaamheid en verantwoordelijkheid, zodat de kwaliteit van de hulpverlening verantwoord is.

5.5 Beslissingen nemen in geval van conflicten

De beroepskracht is in staat beslissingen te nemen in geval van conflicterende meningen, waardoor kwesties worden opgelost.

5.6 Betrokkenheid tonen en afstand nemen

De beroepskracht is in staat om met belangstelling en interesse te luisteren en zichzelf in te zetten zonder door te schieten in over-betrokkenheid, waardoor de cliënt zich gehoord voelt en de ruimte ervaart om zijn verhaal kwijt te kunnen.

5.7 De veiligheid bewaken

De beroepskracht is in staat op respectvolle en heldere wijze op te treden bij agressie, onverwachte, lastige en/of crisissituaties, zodat de cliënt leert van de gebeurtenis en/of zijn omgeving geen gevaar loopt.

5.8 Wet- en regelgeving toepassen

De beroepskracht is in staat in de omgang met de zorgvrager specifieke wet- en regelgeving in het dagelijkse werk (Arbowet, BoPZ, Blg, WgBo, WBP, WIZ, WMo, Jeugdwet, klachtrecht, Participatiewet, medezeggenschap, bewindvoering et cetera) toe te passen, waardoor de cliënt passend geholpen wordt binnen de wettelijke kaders.

6. Regie en coördinatie

6.1 Samenwerken en afstemmen

De beroepskracht is in staat samen te werken en af te stemmen met collega's en personen binnen en buiten de organisatie, waardoor de cliënt optimale hulpverlening krijgt.

6.2 Samenlevingsgericht werken

De beroepskracht is in staat om samenlevingsgericht te werken, waardoor de cliënt kan deelnemen aan de samenleving.

6.3 Omgevingsgericht werken

De beroepskracht is in staat het netwerk van de cliënt en andere zorgverleners en partijen in de omgeving (wijk, buurt of dorp) te betrekken bij het realiseren van de ambities van de cliënt en gebruik te maken van de mogelijkheden die de omgeving daarvoor biedt, zodanig dat met het netwerk, buurtbewoners, zorgverleners en andere partijen wordt samengewerkt aan het vergroten van de eigen regie van cliënten over hun leven.

6.4 Regie voeren

De beroepskracht is in staat om in dialoog met de cliënt de regie te voeren, waardoor de cliënt een samenhangend aanbod krijgt.

6.5 Ondernemen en kansen zien

De beroepskracht is in staat om initiatief te tonen en te denken in mogelijkheden, waardoor kansen worden gezien en benut.

7. Werken als professional in een professionele organisatie

7.1 Voorwaarden creëren om professioneel en prettig te werken

De beroepskracht is in staat voor zichzelf bepaalde voorwaarden te creëren en te organiseren, waardoor zij optimale omstandigheden realiseert om professioneel en prettig te werken.

7.2 Reflecteren op eigen handelen en deskundigheid bevorderen

De beroepskracht is in staat om te reflecteren op het eigen handelen en actief op zoek te gaan naar informatie, waardoor ze een bijdrage levert aan haar eigen ontwikkeling en haar eigen deskundigheid en professionaliteit.

7.3 Kwaliteitsverbetering en innovaties

De beroepskracht is in staat om mee te werken aan de kwaliteitsverbetering van de organisatie en aan innovaties en kwaliteitsverbetering van de zorginhoud.

7.4 Inwerken en begeleiden van stagiaires, nieuwe collega's en vrijwilligers

Inwerken en begeleiden van stagiaires, nieuwe collega's en vrijwilligers.

Colofon

Dit *Competentieprofiel ZG* is een uitgave van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN).

VGN
Postbus 413
3500 AK Utrecht

T 030 - 27 39 300
E info@vgn.nl
W www.vgn.nl/competentieprofielen

Ontwerp: Reinoud van Hasselt

Juli 2026
Dit is een nieuwe versie van het *Competentieprofiel ZG*. uit 2015

De Stichting Arbeidsmarkt Gehandicaptenzorg (STAG) heeft het ontwikkelen van de inhoud van deze nieuwe versie gefinancierd.

Stichting Arbeidsmarkt
Gehandicaptenzorg

STAG

